

“چۈن خۇمان بناسىن؟”

ناساندنى كىتېب؛ “دىۋى تارىكى ھۇگرانى پووناكى”

قەرەنى قادرى - - - - -

چۈن خۇمان بناسىن؟ چى بىكەين بۇ ئەۋەى بتوانىن بۇ ناۋ جىھانى دەرۋونى خۇمان بىگەرپىنەۋ؟” چى بىكەين باش و باشتىر بىن؟ ھەرۋەھا چۈن بتوانىن بەھىز بىن و ... دەيان باس، پرس و خالى گرىنگى تر لەو بواردە، كە نووسەر “دىۋى فۇرد” لە كىتېبى “دىۋى تارىكى ھۇگرانى پووناكى” (The Dark Side of the Light Chasers) زۇر ۋەستايانە باسيان لىۋە دەكات و ھەۋل دەدات و يارمەتيمان دەدات تا دىۋە شاراۋەكانى دەرۋونمان بىننن.

لە ناۋەرەستى كىتېبى “دىۋى تارىكى ھۇگرانى پووناكى” دا، پرستەيەك روۋبەرۋوت دەبىتەۋە و زەينت داگىر دەكات: “ئىمە ۋاى بۇ دەچىن كە بەرانبەر دونيا توۋرەين و بۇ بەدبەھىننى ئاۋاتەكانمان دەمانەۋى جىھان بىگۇرپىن، بەلام ئەۋە ئىمەين كە پىۋىستمان بە گۇرپانكارى و ۋەرچەرخانە.” رىك لىرەدا خاتوۋ “دىۋى فۇرد” فىرمان دەكات كە چۈن ئاۋرپىك لە خۇمان، دەرۋون و رابردوۋى خۇمان بەدبەھىنەۋە؛ ۋاتە فىرمان دەكات كە بەھىز بىن. ئەم پرستەيەى خاتوۋ دىۋى، منى بۇ بۇچۈنە گرىنگەكەى لىف نىكۇلايىفچ تۇلستوى (۱۸۲۸-۱۹۱۰) گەراندەۋە كە دەلىت: “ھەموۋ لە فكىرى ئەۋەدان كە مروڤ بىگۇرپىن، بەلام بەداخەۋە ھىچ كەس لە فكىرى ئەۋەدا نىبە خۇى بىگۇرپىت!” پرسى خاتوۋ “دىۋى فۇرد” ىش لەۋ كىتېبەدا رىك ئەۋەيە، كە چۈن خۇمان بىگۇرپىن.

بۇ ئەۋەى خۇمان بناسىن، دەبى بۇ ناۋ ناخى خۇمان شۇر بىننەۋە و گشت لايەنەكانى دەرۋونمان بەخەبەر بىنن و لەگەلىاندا بدوۋىن؛ رىك لىرەدايە كە چەشنىك لە پەيوەندىگرتن لەگەل دەرۋون دىتە كايەۋە.

خاتوۋ “دىۋى فۇرد” لە كىتېبەكەيدا ھەۋل دەدات خوينەر لەگەل نىۋەى تارىكى خۇى كە بە سىبەر ناۋى دەبات، ئاشت بىتتەۋە و، قىۋوللى بىكات، چۈنكە ئەۋ لايەنەيش “سىبەر” (لاۋازىيەكان و خراپىيەكان) بەشكىن لە ژيانى تاك. ھەرۋەھا دەلىت: “چۈن دەتوانرى بەبى ناسىنى خراپەكە، باشەكە دەسنىشان بىكەين، يان بەبى ئاشنايتەى لەگەل نەفرەت و بىزارى، عىشق ھەستى پى بىكرى و، يان بەبى ھەستىكرىن بە ترس، ئازايەتى بناسىن؟”

خاتوۋ “دىۋى فۇرد”، ئاۋا پىناسەى “سىبەر” دەكات؛ “سىبەر روخسارى جۇراجۇرى ھەيە: ترسنۇك، تەماح، توۋرەۋتوندى، رىقەلگر، پىس، خۇپەسند، فىلباز، تەمبەل، دەسەلاتخواز، دوژمنكار، ناشرىن، لىنەۋەشاۋە، بىبەھا، عىبىگر، وردبىن ...” شك لەۋەدا نىبە كە دەكرىت ئەم لىستە درىژتر بىكرىتەۋە و شتى ترىشى ۋەسەر خەين؛ دوۋروۋى، درۇزنى، ھزرى گەندەل، لوۋتەرز، كەللەرەق، چەقبەستوۋى، تۇلەتەستىن، دلناسكى، تۇران و ...!

ناسىنى خۇمان بۇ ئەۋەيشە كە بتوانىن باشتىر ژيانى خۇمان بەرپوۋەبەرىن؛ ۋاتە بتوانىن بە شىۋەبەكى باش سەركردايەتى ھەست و ھزرى خۇمان بىكەين تا “تاك” يىكى باشمان لى دوست بىت و رەفتارى خۇمان بە

شیوهیهکی دروست میقات بکهین، که له ئاکامی ئهوهیشدا ژیان ریگ دهخریت.

ههروهها خاتوو “دیپی فورد” پیمان دهلیت که چون ئهه لایهنه خراب و لاوازانهی خومان که له دهروونماندا خویان هشار داوه، قبولیان بکهین و به شیوهیهکی عهقلانی سهکردایهتی دهروونی خومان بکهین و، لانی کهم له دست بهشیک له شهپۆلی کهفوکول و گرژیی دهروونی پرگارمان بیت و بگهینه لیواری ئارامی و بههیزی!

گهشه و پهروهدهکردنی تاکهکهسی، بنهمای کاری خاتوو “دیپی فورد” ه که لهم کتیبهدا به باشی و روونی خوی دهر دهخات، جا بو ئهوهی بگهین بهه گهشه و پهروهدهیه (تاکي بههیز و کراوه)، “دهبی بهلین بدهین، که سهردانیکی قوولی دهروونی خومان بکهین، وهردی بدهینهوه و بهلین بدهین، که بهلینیشمان دا، دهبی جیبهجیی بکهین؛ ئهمهیه سهرهتای ئالوگۆر.” یان دهلیت: “دهزانم که بو زۆربهی ئیمه قبولکردنی ئهم چهکه زهمهته، چونکه فیریان کردوین که هیچ کاتیک بابته نیگهتیغهکان لهبارهی خومانهوه نهدرکینین.” بویه دهلیت: “با ریگه بدهین جیهانی دهروونمان خوی دهربخات.” ریگ لهبهه ئهوه خاتوو “دیپی فورد” دهلیت: “ههلهکردن، بهشیکه له مروقبوون.”

بهلی، ههله بهشیکه له ژیانی مروف. “بینجامین فرانکلین” (۱۷۰۶-۱۷۹۰) دهلیت: “مروف، کانگای ههله و لهبیرچوونهوهیه.” ژیانی بی ههله، بوونی نییه. ئهوانهی پیمان وایه که ههله ناکهن، بی شک له دهروههی جغزی ژیاندا دهخولینهوه و تهناهت دهوری کۆسپیش له کۆمهلگهده دهگیرن و نابنه سهراوه و داهینهری شتی نوئی. ههر لهو بارهیهوه “ئهلبیرت ئهیشتاین” (۱۸۷۹-۱۹۵۵) دهلیت: “ئهگه کهسیک ههست بهوه بکات که ههرگیز له ژیاندا ههلهی نهکردوه، ئهوه بهه مانایهیه که هیچ کاتیک له ژیاندا به دواي شتیکی نویدا نهگهراوه.”

کاتیک باس له چهمی ئهزموون، پیداچوونهوه، بهخوداچوونهوه، چاکسازی، پاکسازی و پهخنه دهکریت، ریگ ئاماژه بهوه دهکات، که زهمان گۆراوه و پیوههکانی دوینی بو ئهمرو و لامدهر نین. ئهگه له ژیانی مروفدا ههله نهبا، بی شک ئهزموون، پیداچوونهوه و بهخوداچوونهوه مانایان نهدهبوو. لهبهه ئهوه هیچ حزب، کهسایهتی، سهکرده و سیاسهتوانیک ناتوانیت خوی له دهروهی جغزی ههلهدا ببینیتهوه، چونکه ههله بهشیکه له ژیانی ئهوانیش.

بهلام له پال دیتنی خاله لاوازهکان، “دیپی فورد” باس له دیوی دیکهی “تاک” یس دهکات و ئاماژه بهوه دهکات: “تهک تهنیا ئیشکالییهتی نییه که شتی باش لهبارهی خومانهوه بلین، بهلکوو ئهم کاره زهرووریشه! ئیمه دهبی تواناکان و دیارییهکانمان بناسین. ئیمه دهبی فیڕ بین که بهها بو کارامهیییهکانی خومان قایل بین و پریشان لی بگرین.”

بو گهراوهوه بو ناو ناخی خومان، دهبی بویر بین و بهسهه ترسدا زال بین کاتیک ئامانجمان ئهوه بیت، که ئهژدیهای دهروونمان بهخه بهر بینیان یان ئهوه تا ناخمان بکلیین. “دیپی فورد” دهلیت: “ئهگه ترس بهسهرتاندا زال، دهبی بگهړینهوه بو ناخی خوتان و بویریتان بدۆزنهوه.”

بویه دهلیت: “بو گۆرینی تیروانیمان، دهبی سات به سات به دواي رابردووماندا بگهړین تاکوو لیكدانهوهیهکی وزه بهخش وهربگرین که یارمهتیمان بدات بهرپرسیارهتی بگرینه ئهستۆ.” هونهر و وردیی

خاتوو “دییی” له وه دایه که پیمان نالییت به پابردووو بژین، به لکوو به ریگهی “لیکدانه وه یه کی ئەقلانیی دەر ووو و پرفتارمان” بو ئیستا و داهاتوو بژین و پلانمان بویان هه بییت، که ئەمه یشیان هه ر بو گه شه و په روه رده کردنی تاک ده گه ری نیته وه.

به ر له وه ی دهورو به رمان بگۆرین، پیویسته هه ر له سه ره تادا له خو مانه وه ده ست پی بکه ین و ده ستیک به هه ناو و می شکماندا بیین. ناکریت داوای ئالوگۆر له و جیهانه ناریکه دا بکه ین، به لام پلانمان بو ئالوگۆری هزریی خو مان نه بییت!؟

کتیپی “دیوی تاریکی هۆگرانی پرووناکی”، ۲۳۲ لاپه ره یه و کاکه “ته حسین ته ها” یش به وردی و کوردییه کی په وان کورداندوو یه تی و، خوینه ر به دوای خویدا راده کی شییت.